

VÁLÁS

MAKAY ZSUZSANNA - SZABÓ LAURA

FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSOK

- » A rendszerváltás utáni évtizedekben évről évre keveset változott a válások száma (22 és 25 ezer körül mozgott), ám 2010 óta csökkenő tendencia figyelhető meg. Ekkor 23 873 válást mondtak ki, majd 2017-ben 18 600-at.
- » A váláskori átlagos életkor továbbra is emelkedik, annak ellenére, hogy a házasságkötéskori életkor három éve stagnál. 2016-ban a nők átlagosan 41,5 évesek, a férfiak 44,5 évesek voltak, amikor elváltak.
- » Megfigyelhető, hogy a házastársak egyre később válnak el, vagyis növekedik a házasságtartam: 2016-ban a válással végződő házasságok átlagosan 14,7 éve, 2010-ben pedig 13,9 éve tartottak. Az átlag emelkedése mögött elsősorban az áll, hogy növekszik a 20 éves vagy még hosszabb házasságtartam után felbontott házasságok aránya. A 2016-ban kimondott válások közel harmada ilyen házasságnak vetett véget. 2010-ben és 2016-ban a korábbi évtizedekhez képest kevesebb házasság bomlott fel a frigy első éveiben, viszont többnek lett vége hosszabb házasságtartam után.
- » Az a tény, hogy tovább tartanak a házasságok, még nem jelenti azt, hogy stabilabbak lennének, mint néhány évtizeddel ezelőtt. A házasság első 15 évében az 1977-ben és 1980-ban kötött házasságok mintegy negyede bomlott fel, míg ugyanez a 2000-ben kötött házasságok közel harmadára igaz. A 2000-ben kötött házasságok közül az első 15 évben közel annyit bontottak fel, amennyit az 1977-ben kötöttek közül 30 év alatt.
- » 2011-hez képest valamelyest csökkent az elvált népesség aránya a teljes népességen belül: a 15 év feletti népesség 10,7%-a volt elvált családi állapotú 2016-ban.
- » 2016-ban a női népesség 12%-a, a férfi népesség 9%-a, összesen közel 900 ezer ember volt elvált családi állapotú. Az elvált nők aránya minden korcsoportban és iskolai végzettségtől függetlenül magasabb az elvált férfiakénál, mivel a férfiak a nőknél gyakrabban kötnek újabb házasságot. Az elvált népesség aránya a 45–54 éves korcsoportban a legmagasabb: körükben a nők 23%-a, a férfiak 18%-a elvált családi állapotú.

- » 2001 óta nőtt azon elváltak aránya, akik élettárssal élnek együtt: 2016-ban 26%-uknak volt élettársa. Többségük (több mint harmaduk) azonban továbbra is egyszemélyes háztartásban él, és mintegy negyedük tölt be szülői szerepet a háztartásban.
- » A házas népesség egy kis része, mintegy 3%-a nem él együtt házastársával. Magyarországon 2016-ban mintegy 113 ezer ember volt ilyen státuszban.
- » A szülői válásában érintett kiskorú gyermekek száma és aránya csökkenő tendenciát mutat. 2016-ban 16 700 kiskorú gyermek élte meg szülői válását; a válások 55%-ában volt érintett legalább egy közös kiskorú gyermek.
- » Válás esetén nőtt a gyermekek „megosztott” elhelyezésének aránya a 2016-os adatok alapján. Feltételezéseink szerint ez inkább a közös felügyeleti jog gyakorlásának nagyobb mértékű elterjedését jelzi, mint a gyermekek gyakorlatban megvalósuló váltott elhelyezését a szülőknél.
- » Magyarországon az utóbbi évtizedben kissé nőtt a válást ellenző népesség aránya, főként a fiatalabb, 40 év alatti népesség körében.

BEVEZETÉS

A válás a házasság bírósági felbontással való megszűnése. A házasság megszűnik az egyik házastárs halálával is, ám jelen fejezetben elsősorban a válásokra és az *elvált*^F népesség jellemzőire helyezzük a hangsúlyt. A házasság megszűnésének időpontja a házasságot felbontó ítélet jogerőre emelkedése, mely lehetőséget ad mindkét félnek, hogy újabb házasságot kössön.

Demográfiai szempontból egy olyan eseményről van szó, mely következtében a felek házas helyett elvált családi állapotúak lesznek. Ugyanakkor az elvált családi állapotúak nem fedik le az összes elvált számát, hiszen akik újabb házasságot kötöttek, ismét házas családi állapotúvá váltak. A hivatalos családi állapot jelentősége csökkent az elmúlt évtizedekben. Míg korábban a gyermekvállalás szempontjából kiemelt jelentősége volt (a gyermekek döntő hányada házasságban született), addig manapság a nőtlen, hajadon, elvált vagy özvegy családi állapotú nők és férfiak gyermekvállalása igen gyakori, és csak a gyermekek mintegy fele születik házasságban élő szülőktől.

Ma Magyarországon és Európában a válások elemzése egy sok szempontból szelektív populációt érintő esemény elemzését jelenti. A szelekció már a párkapcsolatok alakulásakor erőteljesen megtörténik: sokan nem lépnek házasságra, hanem házassághoz hasonló jellegű *élettársi kapcsolatban*^F élnek partnerükkel. A házasságot kötőknek is csak egy bizonyos részarányát érinti a válás. Ez a fajta esemény ugyanakkor nem ad számunkra teljes képet a párkapcsolatok felbomlásáról, hiszen nem jegyzi az élettársi kapcsolatok megszakadását.

Néhány évtizeddel ezelőtt, amikor a párkapcsolatban élők döntő hányada még házasként vetett véget a kapcsolatának, a párkapcsolatok bomlékonyságának vizsgálatát nagyrészt a házasságok felbomlásának tanulmányozása fedte le. Manapság külön

kell tanulmányozni az élettársi kapcsolatokat, ami azért nehezebb, mert semmilyen hivatalos eljárás nem rögzíti őket. Kizárólag lakossági adatfelvételekből, népszámlálási adatgyűjtésekből, vagyis a megkérdezett lakosság saját válaszaiból tudunk levonni arra vonatkoztatható következtetéseket, hogy hányan és kik élnek élettársi kapcsolatban. Ezek a források jellemzően rögzítik az élettársi kapcsolatok kezdeti dátumát, ám „sorsukat”, esetleges megszűnésüket nem mindig lehet nyomon követni. A válásokkal kapcsolatban ezzel szemben rendelkezünk hivatalos adatokkal: a bíróságok a válási lap kitöltésével statisztikai célra rögzítik a felek és esetleges gyermekeik alapvető ismérveit, a házasságkötés és a jogerős bírósági ítélet idejét és a felbontás főbb adatait.

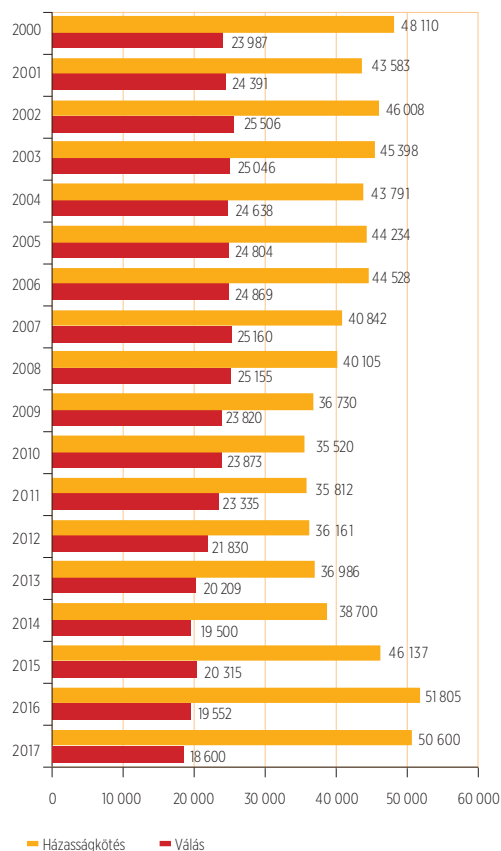
Ebben a fejezetben először bemutatjuk a válásra vonatkozó főbb magyarországi tendenciákat, majd röviden kitérünk az európai folyamatokra. Ismertetjük az elvált népesség egyes demográfiai ismérveit, valamint azokat, akik ugyan házasok, de nem élnek együtt házastársukkal. Ezután bemutatjuk a válások bírósági lefolyását, majd kitérünk a válásban érintett kiskorú gyermekekre: őket hogyan érinti a válás, és ez mennyire változott az utóbbi évek jogszabály-változásai hatására. Bemutatjuk, hogy a társadalom mennyire tartja elfogadhatónak a válást, és mennyiben változtak az ezzel kapcsolatos vélemények az utóbbi években.

A VÁLÁSOK TENDENCIÁJA MAGYARORSZÁGON

Magyarországon 2000 és 2008 között évente 24–25 ezer körül volt a válások száma, majd csökkenésnek indult, és 2014-ben, valamint 2016-ban 20 ezernél is kevesebb válást mondtak ki. Ez közel 20%-kal alacsonyabb a tíz évvel korábbinál. Az ezredforduló óta 2017-ben mondták ki a legkevesebb válást, számszerűleg 18 600-at (*1. ábra*).

A házasságkötések száma – amit azért érdemes megnézni, mert csak a házasságot lehet válás útján felbontani – 2000 és 2010 között csökkent, majd a 2010. évi 35 520-as mélypont után emelkedni kezdett, és 2017-ben 50 600 házasság kötöttet.

1. ábra. A házasságkötések és a válások száma, 2000–2017

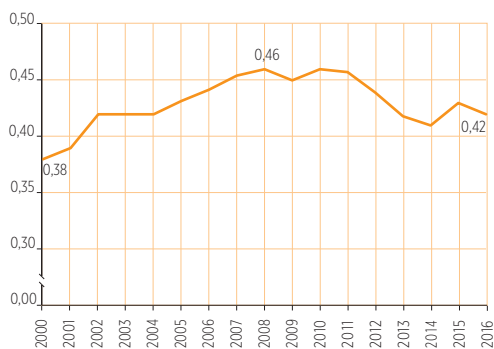

Forrás: KSH, Demográfiai évkönyvek.

A válások száma függ a házas népesség számától, valamint az ő válási hajlandóságuktól. Gyakorisága többféle módon mérhető. A teljes válási arányszám^F a házasságkötések számát és a házasságtartamot is figyelembe veszi, ezáltal küszöböli ki az évenkénti változásukból adódó torzításokat. Ez a mutató az egy adott évben kimondott

válások számát viszonyítja az ugyanazon naptári évben kötött házasságok számához, és a házasság tartama szerinti válási arányok alapján becslést ad arra, hogy a házasságok hány százaléka ér véget válással. A mutató az eddigi legmagasabb értékét 2008-ban érte el először, ekkor 0,46 volt, vagyis a házasságok csaknem fele esetében lehetett válásra számítani. A 2010-es évek eleje óta itt is csökkenő tendencia figyelhető meg: 2016-ban 0,42 volt a teljes válási arányszám, vagyis a házasságok mintegy 42%-ában lehetett válásra számítani (2. ábra).

2. ábra. Teljes válási arányszám, 2000–2016

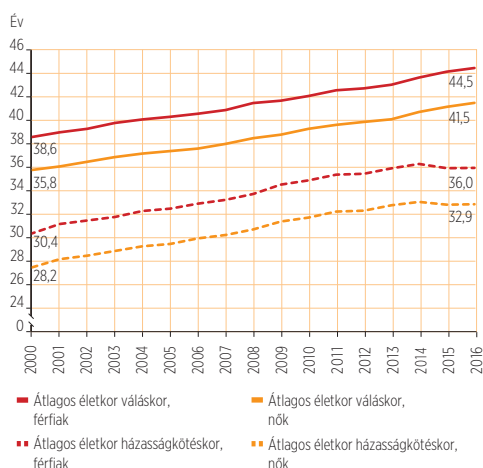
Forrás: KSH, Demográfiai évkönyvek.

2000 óta – mindkét nemet együtt vizsgálva – az átlagos életkor házasságkötéskor 5,5 évvel, az átlagos életkor váláskor pedig 5,8 évvel emelkedett. 2016-ban a válás kimondásakor a nők átlagosan 41,5 évesek, a férfiak pedig 44,5 évesek voltak (3. ábra). Megfigyelhető, hogy az átlagos életkor váláskor továbbra is növekedő tendenciát mutat annak ellenére, hogy az átlagos életkor házasságkötéskor 2014 óta nem emelkedett.

A váláskori átlagos életkor növekedését egyrészt az magyarázhatja meg, hogy – az utóbbi éveket kivéve – hosszú távon, az 1990-es évek óta megfigyelhető volt a házasságkötési életkor növekedése is, másrészt,

hogy egyre később válnak el a házaspárok. 2016-ban a válásokkal végződő házasságok átlagos tartama 14,7 év volt, míg 2010-ben még 13,9 év volt. Az átlag emelkedése mögött az áll, hogy a válások egyre nagyobb részét mondják ki hosszú ideje házasságban élők esetében: a 2016-ban kimondott válások közel harmada legalább 20 éves házasságnak vetett véget, míg tíz évvel korábban ez az arány csak 24% volt (4. ábra). A legfeljebb 4 éves házasságok felbomlásának részaránya eközben csökkent, az 5 és 19 év között tartók aránya pedig alig változott. (A 20 év után elváltak jellemzőiről lásd a keretes írást.)

3. ábra. Átlagos életkor házasságkötéskor és váláskor nemek szerint, 2000–2016

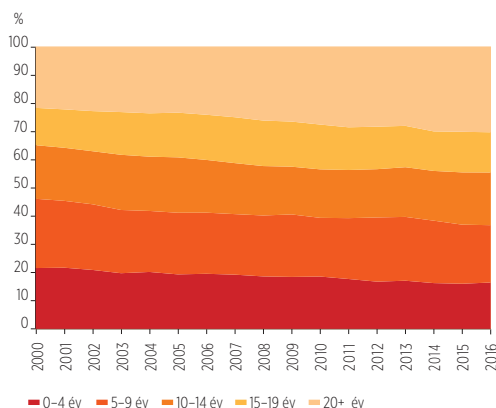

Forrás: KSH, Demográfiai évkönyvek.

Az átstrukturálódást valószínűleg az okozza, hogy az utóbbi évtizedekben megváltozott a házasság életútban betöltött szerepe: legtöbbször előzetes együttélés előzi meg (a párok mintegy tizede lép úgy házasságra, hogy előtte nem élt élettársi kapcsolatban; lásd Murinkó – Spéder 2015), vagyis a felek nem a házasság után költöznek össze először. A 2000-es években (és ez az 1990-es évekre is igaz) láthatóan több házaspár döntött úgy, hogy az együttélés első néhány évében elválják. Manapság feltehetően elsősorban azok kötnek házasságot,

akik már túl vannak egy hosszabb-rövidebb „próbaházasságon”, és a másik féllel való együttélés során pozitív tapasztalatokat szereztek. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az újonnan kötött házasságok hosszú távon stabilabbak lennének.

4. ábra. Az adott évben felbontott házasságok tartam szerinti megoszlása, 2000–2016

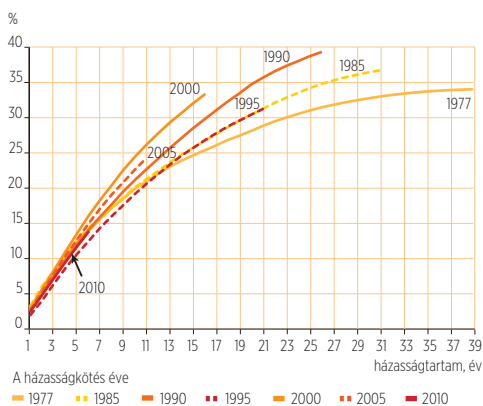
Forrás: KSH, Demográfiai évkönyvek.

A házasságkötés éve és a házasságtartam együttes figyelembevételkor az látszik, hogy a rendszerváltás előtti házassági kohorszokhoz képest egyértelműen nőtt a házasságok bomlékonysága: míg az 1977-ben kötött házasságok negyede bomlott fel az első 15 évben, addig a 2000-ben kötöttek közel harmada (5. ábra). Ugyanakkor a 2000-ben kötött házasságokhoz viszonyítva a 2005-ben vagy 2010-ben megházasodott párok körében valamelyest csökkent a kapcsolatok bomlékonysága a házasság első hat évében, noha az eltérés csak néhány százalékpontnyi: a 2000-ben frigyre lépők 14%-a vált el az első öt év során, míg a 2010-ben házassáulóknak a 12%-a. Néhány év múlva lehet majd megállapítani, hogy fennmarad-e ez a tendencia, és ténylegesen nő-e valamelyest a házasságok stabilitása az első években.

Az 1977-ben, 1985-ben és 1990-ben kötött házasságok esetében hosszabb távon is nyomon követhetjük a kapcsolatok sor-

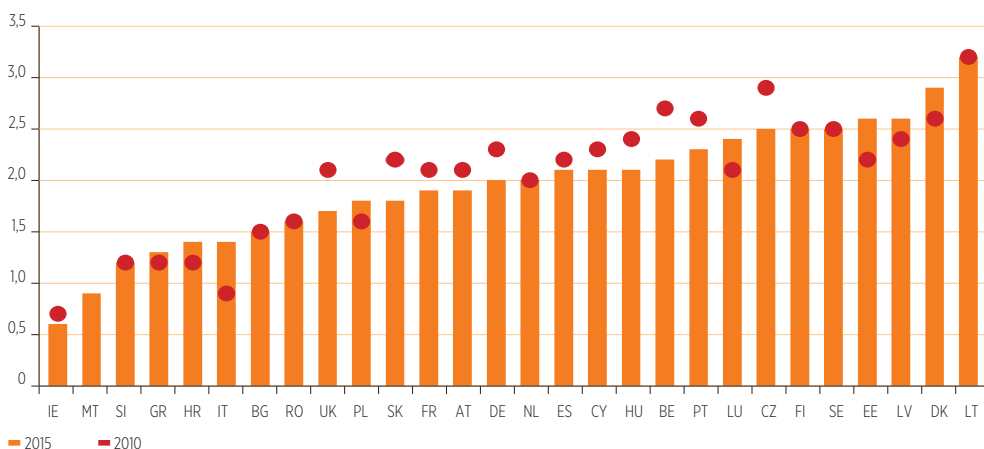
sát, és láthatjuk, hogy azok egyre kevésbé tartósak: a házasság 25. évéig az 1977-ben kötött házasságok 31, az 1985-ben kötöttek 34, míg az 1990-ben kötöttek 39%-a bomlott fel. A 2000-ban kötött házasságok közül az első 15 évben közel annyit bontottak fel, amennyit az 1977-ben kötöttek közül 30 év alatt.

5. ábra. A felbomlott házasságok kumulált aránya a házasságkötés éve és a házasság tartama szerint, 1977–2010

Forrás: KSH, Népmozgalmi adatok; saját számítás.

6. ábra. A nyers válási arányszám Európában, 2010, 2015

Forrás: Eurostat.

Megjegyzés: Írország esetében a 2013-as adatot, Görögország esetében a 2014-es adatot közöljük a 2015-ös helyett. Máltán 2011-ben tették lehetővé a válást, ezért van adathiány 2010-re vonatkozóan.

VÁLÁSI TENDENCIÁK EURÓPÁBAN

Európában a válási számok és tendenciák igen eltérők. A legmagasabb válási arányszámok a balti államokban, valamint Észak-Európában figyelhetők meg, míg a legalacsonyabbak Európa déli részén, valamint Írországban és Szlovéniában. Az eltérő szabályozás nagymértékben befolyásolja a válások számát. Máltán például csak 2011 óta lehet elválni, és a bíróság – az ír törvényekhez hasonlóan – csak akkor bonthatja fel a házasságot, ha a felek már legalább négy éve külön élnek. A szigorú szabályozás egyértelműen tükröződik az alacsony válási arányszámokban (6. ábra).

Miközben igaz, hogy az utóbbi évtizedekben Európa-szerte nőtt a válási hajlandóság (az EU 28-ban 1990-ben 1,6, míg 2000-ben 2 volt a *nyers válási arányszám*^{f)}), addig az utóbbi évek tendenciái vegyes képet mutatnak: 2010-hez képest az országok közel felében csökkent a nyers válási arányszám. Egyes országokban (Belgiumban, Csehországban vagy az Egyesült Királyságban) már az 1990-es évek közepe

óta folytatódó tendenciáról van szó, míg Magyarországon – ahogy láttuk – a válások száma csak az utóbbi években kezdett el csökkenni.

AZ ELVÁLT CSALÁDI ÁLLAPOTÚ NÉPESSÉG JELLEMZŐI

Míg a KSH népmozgalmi statisztikája évente gyűjti és közli a házasságkötések és válások számát, addig a népszámlálások alkalmával lehetőségünk adódik a teljes népesség családi állapot szerinti keresztmetszeti áttekintésére. A népesség hivatalos családi állapot szerinti megoszlását a házasságban élők, a házasságot még soha nem kötött nőtlenek és hajadonok, illetve a házasságukból özvegyülés vagy válás útján kilépők aránya határozza meg. Az adott kategóriák mögött meghúzódó életutak azonban sokfélék lehetnek: egyesek megözvegyülnek; mások elválnak, majd újránházasságnak; illetve házasságban élnek, de mégis külön. A jelenlegi családi állapotuk azonban nem érzékelteti ezt a sokféle valós élethelyzetet és múltbeli folyamatot. Viszont a hivatalos, jogilag értelmezett családi állapotot, illetve ennek időbeli változását csak ezen adatokkal tudjuk szemléltetni.

Ebben a részben a legfrissebb, 2016-os Mikrocenzus-adatok alapján azon népesség demográfiai jellemzőit mutatjuk be, akik 2016-ban elvált családi állapotúak voltak (de válásukra bármelyik korábbi évben sor kerülhetett). Adatainkat a korábbi, 2001-es népszámlálási adatokhoz hasonlítjuk, hogy egy hosszabb időtávból is áttekinthessük, mely csoportokban történtek kisebb-nagyobb változások.

2016-ban az elvált népesség aránya 11%, számuk pedig 895 ezer fő volt a 15 évesnél idősebb népesség körében. Ezek az értékek kissé alacsonyabbak a 2011-ben, de magasabbak a 2001-ben vagy az 1990-ben mért adatoknál (1. táblázat).

1. táblázat. A 15 éves és idősebb elvált népesség száma és aránya a 15 év feletti népességen belül, 1990–2016

Év	Az elvált népesség száma, fő	Az elvált népesség aránya a 15 éves és idősebb népességen belül, %
1990	607 216	7,4
2001	758 030	8,9
2011	980 663	11,6
2016	894 806	10,7

Forrás: KSH, Népszámlálás 1990, 2001, 2011; KSH, Mikrocenzus 2016; saját számítás.

Az elvált nők aránya minden adatfelvételi évben magasabb az elvált férfiakénál. Ez összefügg azzal, hogy az elvált nők kisebb arányban kötnek újra házasságot, mint a férfiak: míg 2016-ban 1000 elvált férfiből 27 kötött újra házasságot, addig a nők közül csak 17 (KSH, Demográfiai évkönyv 2016). Az elvált férfiak és nők arányában mért különbség 2016-ban 3 százalékpont; és ez a különbség nagyobb a 2011-ben és 2001-ben mértéknél (7. ábra).

Az elvált férfiak és nők aránya az egyes korcsoportok, illetve az egyes iskolai végzettség szerinti csoportok között hasonlóan oszlik meg. 2016-ban például mind a nők, mind a férfiak körében a 45–54 éves korosztályban volt a legmagasabb az elvált családi állapotúak aránya: a férfiak 18%-a, a nők 23%-a. Iskolai végzettség szerint pedig a szakmunkás végzettséggel rendelkezők körében a legmagasabb az arányuk: a férfiak körében 12%, a nők körében 16%. Látható, hogy a nők esetében a legalább 3 százalékpontos többlet minden egyes kategórián belül jelen van.

2001 és 2016 között az elváltak aránya látványosan nőtt a 45 évesnél idősebbek körében, ami feltehetően a fentebb említett házasságtartam-meghosszabbodással magyarázható. A fiatalabb korcsoportokban ezzel szemben csökkent az arányuk (7. ábra).

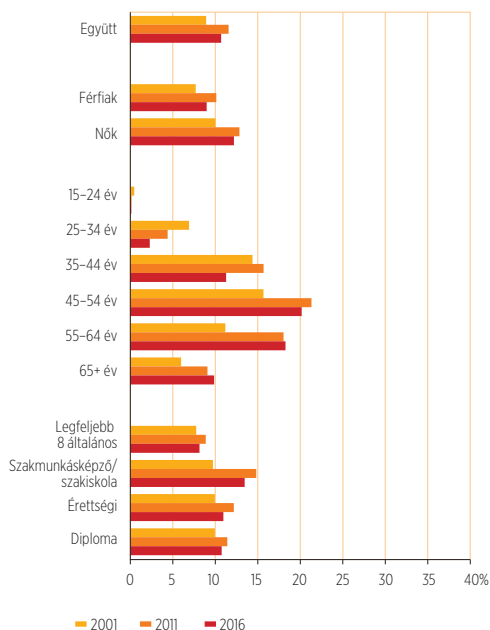
A legfiatalabb, 15–24 éves korosztályban pedig arányuk a fél százalékot sem érte el az előző években. További elemzéseinkben rájuk nem térünk ki külön, hogy az alacsony elemszámon bemutatott százalékok ne lehessenek félrevezetőek. Ha az iskolai végzettség szerinti csoportokat vizsgáljuk, a következőket látjuk: arányaiban a legtöbb elvált családi állapotú nő és férfi a szakmunkás végzettségűek csoportjában van, ráadásul náluk figyelhető meg a leglátványosabb növekedés is a 2001 és 2011 közötti időszakban.

Az elvált családi állapotú népesség nem feltétlenül él egyedül. Közülük többen válás után nem házasodnak újra, hanem élettársi kapcsolatot létesítenek. 2016-ban az elvált népesség 26%-a élt élettársi kapcsolatban, és ez sokkal nagyobb arányban jellemző a férfiakra (34%), mint a nőkre (22%). Korcsoportok szerint is viszonylag nagyok a különbségek. Az elvált fiatalok

sokkal nagyobb arányban élnek élettárssal, mint az idősebbek: a 25–34 évesek közel 35%-ának volt ilyen kapcsolata 2016-ban, míg a 65 év felettek esetében ez csak 15%. 2011 óta a legnagyobb növekedés a 35–44, illetve 45–54 évesek körében figyelhető meg. Iskolai végzettség szerint inkább a hasonlóságokat lehet kiemelni, hiszen a szakmunkás végzettségűeket kivéve minden egyéb végzettség szerinti csoportban 23–25% volt az élettársi kapcsolatban élők aránya. A szakmunkás végzettségűek esetében ez 31% (8. ábra).

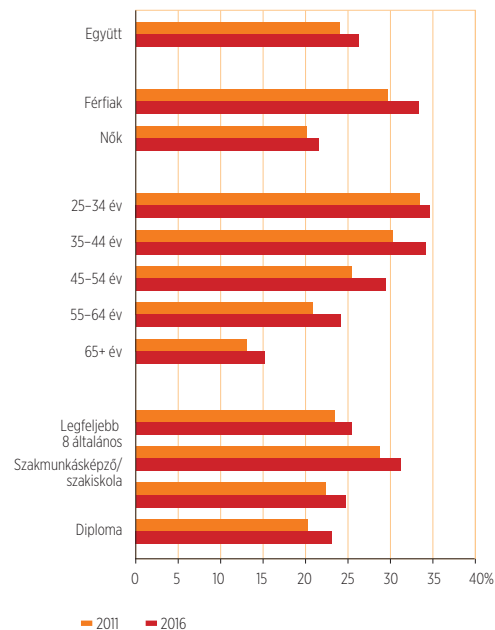
A népesség családban, háztartásban betöltött státusza vagy szerepe (az ún. *családi állás*⁶⁷) alapján képet kaphatunk arról, hogy válás után a szülők milyen arányban nevelik egyedül gyermeküket. Továbbá azt is láthatjuk, hogy milyen arányban élnek egyedül vagy élettárssal, és ők maguk milyen arányban töltenek be még mindig vagy esetleg

7. ábra. A 15 éves és idősebb elvált népesség aránya az adott demográfiai csoportokon belül, 2001, 2011, 2016

Forrás: KSH, Népszámlálás 2001, 2011; KSH, Mikrocenzus 2016; saját számítás.

8. ábra. Az élettárssal élők aránya az elvált népesség körében, 2011, 2016

Forrás: KSH, Népszámlálás 2011; KSH, Mikrocenzus 2016; saját számítás.

2. táblázat. Az elvált népesség megoszlása családi állás szerint a háztartásban élő 15 éves és idősebb népességen belül, 1990–2016

(%)

Év	Élettárs	Gyermekeivel egyedül élő szülő	Szüleivel él partnerkapcsolat és gyermek nélkül	Egyéb családi állású személy	Egyedül élő	Összesen
1990	19,1	28,1	9,9	9,1	33,8	100
2001	25,7	28,4	9,7	6,9	29,3	100
2011	24,4	25,9	7,9	7,8	34,1	100
2016	26,2	25,4	7,2	7,7	33,5	100

Forrás: KSH, Népszámlálás 2001, 2011; KSH, Mikrocenzus 2016; saját számítás.

újra gyermeki státuszt (azaz válás után szüleik gyermekeként élnek a háztartásban, párjuk és saját gyermekük nélkül).

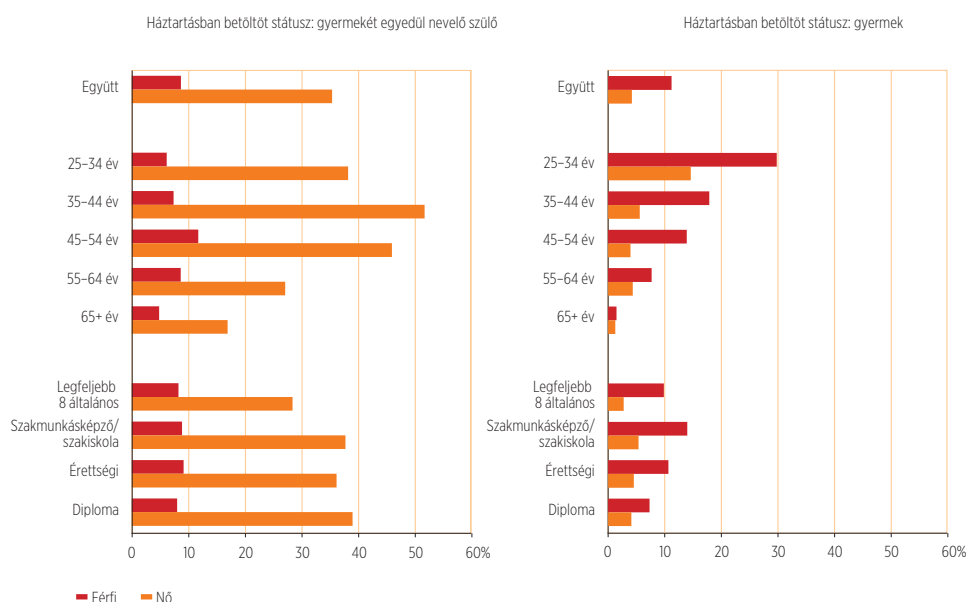
2016-ban az elvált népesség harmada egyszemélyes háztartásban élt, és ez az arány 60% a 65 évnél idősebb elváltak, illetve 47% az elvált diplomás férfiak körében (KSH, Mikrocenzus 2016; saját számítás). A második leggyakoribb forgatókönyv – ahogy már előző elemzéseinkben is láttuk –, hogy válás után élettársi kapcsolatot léte-

sítenek (26%), illetve egyedülálló szülőkké válnak (25%) (2. táblázat).

Az évek során az elvált népesség körében a gyermeküket egyedül nevelő szülők aránya, valamint a (még vagy újra) gyermeki szerepben élők aránya egyaránt csökkent, míg az egyszemélyes háztartásban élők aránya valamelyest nőtt.

Mely elvált csoportokra is jellemző leginkább 2016-ban, hogy gyermeküket egyedül nevelik, vagy a szüleik mellett újra gyer-

9. ábra. A gyermekét egyedül nevelő szülő, illetve a gyermek családi állású népesség aránya az elváltak körében, 2016

Forrás: KSH, Mikrocenzus 2016; saját számítás.

mekként élnek (válás után visszaköltöznek a szülői házba)? A gyermekükkel egyedül élő elvált nők aránya messze magasabb, mint a férfiaké: 36% szemben a 9%-kal, ami igazolja, hogy válás után az anyák nevelik tovább gyermekeiket. Az elvált 35–44 éves nők több mint fele tölt be szülői szerepet, míg ugyanez a férfiak 12%-ára igaz (9. ábra, bal oldali panel). Háztartáson belüli gyermeki státuszba a férfiak gyakrabban kerülnek, mint a nők (12% szemben a 4%-kal). A 25–34 éves elvált férfiak 30%-a ebben a státuszban van (9. ábra, jobb oldali panel).

A HÁZASTÁRSUKTÓL KÜLÖN ÉLŐK JELLEMZŐI

A népesség egy csoportja, noha házas családi állapotú, nem él együtt házastársával. Ennek számtalan oka lehet. Elképzelhető, hogy formálisan nem akarnak elválni, vagy az egyik fél nem akar elválni; de az is előfordulhat, főleg a fiatalok körében, hogy közös lakás hiányában még nem tudnak összeköltözni, vagy önkéntesen választják ezt a helyzetet, mert külön lakást, életformát szeretnének fenntartani. A különélés, amely sokszor csupán átmeneti, nem feltétlenül árulkodik a kapcsolat minőségéről, és külső körülmény (pl. munkavállalás másik településen vagy akár másik országban) következménye is lehet. A népszámlálásokban használt értelmezés szerint azonban a *különélők*^F nem ezen eseteket tartják, hanem ahol a különélésre jellemzően a párkapcsolat megromlása miatt kerül sor. A meghatározás szerint ugyanis a házastársak abban az esetben számítanak különélőnek, ha nem tartanak fent életközösséget, függetlenül attól, hogy egy lakásban élnek-e vagy sem.

A népszámlálásokban használt értelmezés szerint 2016-ban a házások, de külön élők száma közel 113 ezer fő, és arányuk a házas népesség körében 3% volt. 2001-ben és 2005-ben is nagyon hasonló volt ez az

arány, 2011-ben azonban 5% volt (3. táblázat). Elképzelhető, hogy a 2008-ban induló gazdasági válság hatására a megromlott kapcsolatban élők közül többen választották inkább a különélést, mint a válást.

Nagyobb ingadozás figyelhető meg abban, hogy a különélő népesség milyen arányban él élettársi kapcsolatban. 2016-ban a különélő népesség 13%-ának volt élettársa, és többségük (88%) egy lakásban is élt vele (KSH, Mikrocenzus 2016; saját számítás). Vagyis a különélők közül minden tizedik már létesített új, stabil párkapcsolatot. A házastársuktól külön élők, de már élettárssal rendelkezők aránya 2001-ben 17%, 2011-ben 9% volt.

3. táblázat. A házastársuktól külön élők száma és aránya a 15 éves és idősebb népességben belül, 2001–2016

Év	Házastársuktól külön élők száma, fő	A különélők aránya a házas népesség körében, %	Élettárssal rendelkezők a különélők százalékában, %
2001	128 206	2,9	17,0
2005	113 907	2,7	13,6
2011	188 439	5,0	9,3
2016	112 785	3,1	12,7

Forrás: KSH, Népszámlálás 2001, 2011; KSH, Mikrocenzus 2016; saját számítás.

A HÁZASSÁGI BONTÓPEREK LEZAJLÁSA ÉS A GYERMEKEK ELHELYEZÉSE

A továbbiakban visszatérünk a válási esemény elemzésére (elemzési egységünk az adott évben lezajlott válás), és megnézzük, hogyan zajlanak le a házassági bontóperek, a gyermekek érintettsége mennyiben változott az utóbbi években, és jellemzően kinél helyezik el őket a válás után.

A válások egyre nagyobb hányada zajlik le úgy, hogy nem érintett a házasságból szü-

letett közös kiskorú gyermek. 2016-ban ez a válások 45%-ánál volt így, míg 1990-ben még a 30%-ot sem érte el ez az arány (4. táblázat). Ennek az az egyik magyarázata, hogy csökken a termékenység, a másik pedig, hogy nő a házasságtartam, tehát elképzelhető, hogy a válás nagykorú gyermekeket érint nagyobb arányban. Erre a keretes írásban még kitérünk, noha nem rendelkezünk róla teljesen pontos adatokkal, mert a válási statisztika csak a kiskorú közös gyermekeket, valamint a valaha élveszületett, de nem feltétlenül a (volt) házastárssal közös gyermekek számát rögzíti.

2016-ban a válások közel harmadában egy, 19%-ában két kiskorú gyermek volt érintett, az esetek mintegy 5%-ában pedig nagycsaládokban történt a válás.

4. táblázat. A válások megoszlása az életben levő közös kiskorú gyermek(ek) száma szerint, 1990–2016

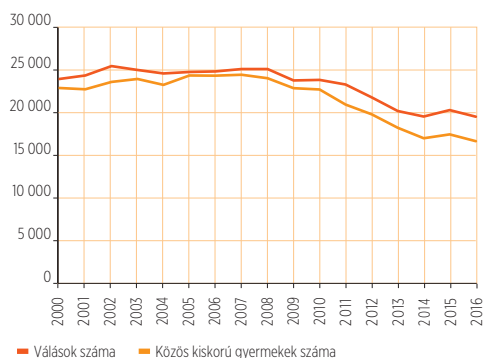
Év	0	1	2	3 vagy több	Összesen (%)
1990	29,5	36,0	28,2	6,3	100
2000	37,8	35,4	21,6	5,2	100
2010	40,5	32,0	21,1	6,4	100
2016	44,7	31,4	19,1	4,8	100

Forrás: KSH, Demográfiai évkönyvek.

Összességében elmondható, hogy 2008 óta egyre kevesebb a szülei válása által érintett kiskorú gyermek, noha számuk továbbra is magas: 2016-ban összesen 16 700 gyermek volt érintett, míg 2008-ban 24 ezer (10. ábra). Életkor szerinti megoszlásuk azt mutatja, hogy emelkedik a szülei válását nagyobb gyermekkorban megélt aránya: míg 1990-ben az érintett gyermekek harmada 7 évnél fiatalabb volt, addig arányuk 2016-ra 24%-ra csökkent, és háromnegyedük immár 7 és 18 év között van, amikor szülei házassága felbomlik.

A Polgári törvénykönyv 2013-as módosítása során megváltoztak a kiskorú gyermekek elhelyezésére vonatkozó szabályok. Korábban, ha a szülők úgy döntöttek, hogy elválnak, illetve megszüntetik az életközösségüket, mindenképp arról kellett dönteniük, hogy gyermeküket melyik szülőnél helyezik el. Az elhelyezés azt jelentette, hogy az a szülő gyakorolta a szülői felügyeleti jogokat, akinek a háztartásában maradt a gyermek, a különélő szülő felügyeleti jogai pedig szüneteltek (kivéve néhány nagyon fontos kérdést, melyekben a különélő szülő döntési joga továbbra is megmaradt). A bíróság nem rendelhetett el közös felügyeleti jogot, azt csak megegyezéssel lehetett kötni.

10. ábra. A válások száma és a válás által érintett közös kiskorú gyermekek száma, 2000–2016

Forrás: KSH, Népmozgalmi adatok; saját számítás.

A 2014-ben bevezetett változtatás ezzel szemben alapvetőnek tekinti a különélő szülők közös felügyeleti jogát. A közös felügyelet a gyermeket érintő fontos kérdésekben való döntési együttműködést jelenti, és nem azt, hogy a gyermek felváltva lakik mindkét szülőjénél. A per során mindenképp ki kell jelölni a gyermek lakhelyét.

A válási statisztika nem alkalmazkodott az fenti változásokhoz, és a bíróságok to-

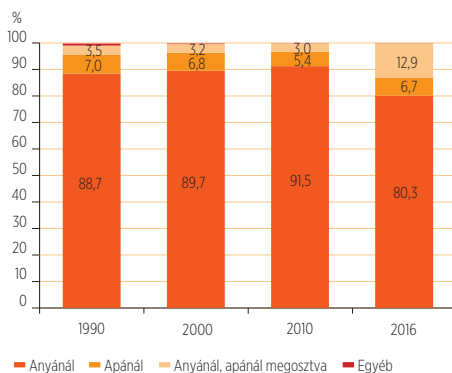
vábbra is arra vonatkozóan szolgáltatnak adatot, hogy a gyermeket „hol helyezték el?”. Ebből a megfogalmazásból nem derül ki egyértelműen, hogy a felügyeleti jogok megosztása vagy pedig a gyermek lakhelyének kijelölése kerül-e bele a statisztikába, ami félreértelmezésre adhat okot. A 11. ábrát ennek fényében kell szemlélni: a 2016-os adatok szerint 2010-hez képest számottevően nőtt a „megosztott” elhelyezés aránya, ám feltételezéseink szerint ez inkább a közös felügyeleti jog gyakorlásának nagyobb mértékű elterjedését jelzi, mint a gyermekek váltott elhelyezését (11. ábra).

A házassági bontóperek hossza erőteljesen összefügg azok jellegével. Közös meg egyezés esetén sokkal rövidebb a per, mint a tényállásos bontóperek esetében, melyek során a bíróságnak a házaselet megromlásához vezető folyamat egészét fel kell tárnia annak megállapítása érdekében, hogy a házasság teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott-e.

A bontóperek hosszát a gyermekek életkora is befolyásolja: amennyiben a házasságból született közös gyermek még kiskorú, a házasság leghamarabb a második tárgyaláson bontható fel. Kivétel ez alól, ha a felek már legalább 3 éve külön élnek, és rendezték a gyermekekkel kapcsolatos járulékos kérdéseket. Ezek az alábbiak: (1) a közös gyermek tekintetében a szülői felügyelet gyakorlása, (2) a különélő szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás, (3) a gyermek tartása, (4) a házastársi közös lakás használata, valamint – amennyiben felmerült ilyen igény – (5) a házastársi tartás kérdése. Ezek azok a járulékos kérdések, amelyeket a feleknek minden esetben rendezniük kell. Az első tárgyalás után a feleknek folytatásra irányuló kérelmet kell beadniuk, és a bíróság a tárgyalás folytatására új tárgyalási napot csak a folytatásra irányuló kérelem benyújtását követő 30 nap elteltével tűzhet ki, tehát ennyivel is meghosszabbodik az eljárás hossza.

A bontóperek mintegy 76%-a fél éven belül, 93%-a pedig egy éven belül lezárul,

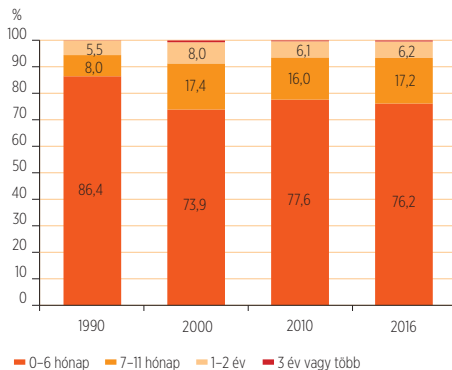
11. ábra. A bírósági döntések megoszlása a gyermek elhelyezésével kapcsolatban, 1990–2016

Forrás: KSH, Népmozgalmi adatok; saját számítás.

vagyis a válások döntő többségét hamar kimondja a bíróság (12. ábra). Ennek egyrészt az a magyarázata, hogy a perek közel felében nincs érintett kiskorú gyermek, vagyis egy tárgyalás alatt is lezárulhat az ügy. A másik pedig, hogy a válások döntő hányada közös megegyezéssel kerül a bíróság elé, amely lényegében csak jóváhagyja a felek megállapodását. A 2016-ban kimondott válások mintegy 6%-a egy- vagy két-éves pereskedés után került felbontásra, az ennél hosszabb perek aránya pedig 1% alatt van.

12. ábra. A házassági bontóperek időtartam szerinti megoszlása, 1990–2016

Forrás: KSH, Népmozgalmi adatok; saját számítás.

KIK VÁLNAK EL 20 ÉVE VAGY HOSSZABB IDEJE TARTÓ HÁZASSÁG UTÁN ?

A 2016-ban kimondott válások közel harmada legalább 20 éves házasság után ért véget. 1990-ben a felbontott házasságok időtartama még ennek a fele volt, vagyis számottevően nőtt azok aránya, akik hosszú házasságnak vetnek véget. Milyen jellemzőkkel rendelkeznek, akik ennyi idő után válnak el, és miben különböznek azoktól, akik hamarabb kérik házasságuk felbontását?

A válási statisztikák alapján ezekben a kapcsolatokban sokkal ritkábban van közös kiskorú gyermek a válás kimondásakor. Az esetek kétharmadában nincs ilyen gyermek, 7 évnél fiatalabb gyermekük pedig szinte egyáltalán nincs e házaspároknak a válás idején. Tehát a házaspárok feltehetőleg addig működtetik a házasságukat, amíg a gyermekeik fel nem nőnek, és utána szakítják meg a közös életüket. Erre utal az is, hogy a feleknek az esetek 95%-ában van élveszületett gyermekük, míg a korábban elválók csupán 76%-ának volt (a férfiak és nők között e tekintetben nincs különbség).

Egyéb jellemzőikben is eltérnek azoktól, akik hamarabb válnak el. Valamelyest ala-

acsonyabb az iskolai végzettségük: a feleségek negyedének van felsőfokú végzettsége, míg a rövidebb házasságtartam után elváltak 31%-ának. A férfiek esetében is megfigyelhető ez a jelenség, noha kevésbé hangsúlyosan. Ez a különbség egy életkori hatással is magyarázható: 2016-ban idősebbek voltak a legalább 20 éves házasság után elvált nők (harmaduk volt 50 év feletti, míg a hamarabb elváltak csupán 2%-a), ami önmagában is megmagyarázhatja az iskolázottságbeli különbségeket.

K1. táblázat. A kiskorú és élveszületett gyermekkel rendelkezők házasságtartam szerinti megoszlása a 2016-ban elváltak körében

	2016-ban elváltak körében (%)		
	0-9 év	10-19 év	20 év vagy több
Van közös kiskorú gyermekük	51,6	82,0	35,8
Van élveszületett gyermekük	62,2	90,3	95,1

Forrás: KSH, Népmozgalmi adatok; saját számítás.

A hosszú házasság után elválók esetében valamivel gyakrabban fordul elő, hogy a férj adja be a válókeresetet: az esetek 37%-ában történik így, míg a korábban elválók esetében ez 33%.

A TÁRSADALOM VÉLEKEDÉSE A VÁLÁSRÓL MAGYARORSZÁGON, EURÓPAI KITEKINTÉSEL

A válás társadalmi elfogadottsága kihat a válások gyakoriságára (és fordítva), hiszen az egyének egy engedékenyebb környezetben feltehetően könnyebben hozzák meg a válással kapcsolatos döntésüket. A normák egyben arra is hatással vannak, hogyan tekint a társadalom az elváltakra, mennyire gondolja ezt egy szokványos élethelyzetnek, vagy inkább hátrányosan kezeli őket.

Azt, hogy a magyar társadalom hogyan vélekedik a válásról, valamint a gyermekek elhelyezéséről válás esetén, az Életünk fordulópontjai adatfelvétel 2005-ös és 2016-os adatainak elemzésével mutatjuk be. Öt kérdést vizsgáltunk, melyekről a 21 év feletti válaszadóknak egy-egy ötfokú skálán kellett megmondaniuk, hogy mennyire értenek egyet velük.

Az figyelhető meg, hogy a válás elfogadottsága csökkent mind a férfiak, mind a nők körében. 2005-ben a férfiak 30%-a értett egyet azzal az állítással, hogy „A há-

zasság élethosszig tartó kapcsolat és nem érhet véget”, arányuk 2016-ra 41%-ra nőtt (5. táblázat). A nők körében az egyetértők részaránya 28%-ról 35%-ra emelkedett. Ezzel párhuzamosan valamelyest csökkent azok aránya is, akik úgy vélik, hogy egy boldogtalan házasság esetén jobb, ha a felek elválnak.

A vizsgált időszak alatt 21%-kal csökkent a válások száma, tehát a vélemények változása tetten érhető a demográfiai magatartáson is. Ugyanakkor arra vonatkozóan csak találgathatunk, hogy mi eredményezhette ezeket a változásokat. Elképzelhető, hogy az utóbbi nyolc év erőteljes családcentrikus politikai retorikája hatott volna a párkapcsolati normákra? Vagy egyéb okból gondolják többen, hogy a válás nem a megfelelő megoldás a párkapcsolati problémákra? Látva a házasságkötési kedv utóbbi években bekövetkezett növekedését, inkább az első feltételezés a valószínűbb, de egyéb magyarázatokat sem tekintünk kizárhatónak.

Jobb-e a gyermeknek, ha válás után az anyjával marad? 2005-ben nem egyöntetűen vélekedett erről a népesség: a válaszadók közel fele nem értett egyet az állítással, 2016-ban pedig még alacsonyabb volt az egyetértők aránya. A 45–50%-os egyetértési arány egy viszonylag modern hozzá-

állást tükröz egy olyan országban, ahol sok esetben a hagyományos nemi sztereotípiák a mérvadók, legyen szó akár a szülői, akár a hagyományos női-férfi szerepekről, ám ahogy látni fogjuk, európai összehasonlításban inkább átlagosnak számít.

Egy másik, gyermekekre vonatkozó állítással kapcsolatban („Egy gyermeknek mindkét szülőjére szüksége van ahhoz, hogy boldogan nőjön fel.”) azonban szinte egyöntetű, 90% körüli az egyetértés, noha e téren is lazultak kicsit a vélemények bő egy évtized alatt. A kérdés ugyanakkor nem kifejezetten azt tartalmazza, hogy a szülőknek egy háztartásban kell élniük, csupán arra vonatkozik, hogy attól lesz boldog a gyermek, ha mindkét szülőjével van kapcsolata.

Ahogy láttuk, 2005-höz képest 2016-ra valamelyest hagyományosabbá váltak a vélemények a válás megítélését illetően. A továbbiakban arra keressük a választ, hogy kik körében vált a házasság felbontása kevésbé elfogadottá.

Korcsoportok szerinti bontásban azt látjuk, hogy a fiatalabb korosztály véleménye változott leginkább 11 év alatt. Azzal az állítással, hogy „A házasság élethosszig tartó kapcsolat és nem érhet véget”, a 40 év alattiak 23%-a értett egyet 2005-ben, 2016-ban pedig már 38%-uk (6. táblázat). Ezzel pár-

5. táblázat. Házassággal és válással kapcsolatos véleménykérdések: az állításokkal egyetértő nők és férfiak aránya, 2005, 2016

(%)

	Férfiak		Nők	
	2005	2016	2005	2016
A házasság élethosszig tartó kapcsolat és nem érhet véget.	30,0	40,7	27,8	35,1
Ha egy házasság boldogtalanává válik, jobb ha elválnak, még ha gyermekük van is.	72,9	68,4	78,1	76,1
Ha a szülők elválnak, a gyerekeknek jobb, ha az anyjával marad.	45,0	40,4	57,2	50,2
Egy gyereknek mindkét szülőjére szüksége van ahhoz, hogy boldogan nőjön fel.	93,6	91,7	92,6	87,7

Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel, 2. és 5. hullám; saját számítás.

6. táblázat. Házassággal és válással kapcsolatos véleménykérdések: az állításokkal egyetértők megoszlása korcsoportok szerint, 2005, 2016 (%)

	21–39 évesek		40–59 évesek		60+ évesek	
	2005	2016	2005	2016	2005	2016
A házasság élethosszig tartó kapcsolat és nem érhet véget.	22,6	38,3	25,7	31,3	43,0	43,4
Ha egy házasság boldogtalanná válik, jobb ha elválnak, még ha gyermekük van is.	74,8	69,9	78,3	74,3	72,9	72,8
Ha a szülők elválnak, a gyerekeknek jobb, ha az anyjával marad.	46,8	45,3	49,0	41,3	62,7	50,2
Egy gyereknek mindkét szülőjére szüksége van ahhoz, hogy boldogan nőjön fel.	91,5	86,8	93,1	88,1	95,5	92,7

Forrás: KSH NKI Életünk fordulópontjai adatfelvétel, 2. és 5. hullám; saját számítás.

huzamosan valamelyest csökkent körökben azok aránya, akik szerint a válás a megoldás, amennyiben megromlik a házasság. A 40 és 59 év közötti válaszadók esetében is kicsit konzervatívabbá váltak a vélemények e két kérdés tekintetében, miközben a 60 év feletti korosztály vélekedése lényegében nem változott. Elképzelhető, hogy a fiatalok állásfoglalása azért változott meg, mert ők ténylegesen választhatnak aközött, hogy házasságot kötnek-e vagy pedig élettársi kapcsolatban élnek együtt azzal, akivel le szeretnék élni az életüket. Ez a választási lehetőség az idősebb korosztály számára korlátozott volt, hiszen a társadalmi normák még a házasságot és a házasságban történő gyermekvállalást tartották leginkább elfogadhatónak. A fiatalok gondolhatják úgy, hogy nagyobb a döntési lehetőségük, amennyiben azonban valaki a házasságkötés mellett dönt, tartson ki döntése mellett, és tekintse azt valóban élethosszig tartó kapcsolatnak.

A gyermekek elhelyezését illetően a 40 év alattiak véleménye változott a legkevésbé 2005-höz képest. Ekkor ők vélekedtek úgy a leggyakrabban, hogy a gyermeket elvi alapon nem kell az anyánál elhelyezni. A változás már a 40–59 évesek körében is látványos (7 százalékpont), a 60 év feletti

korosztály esetében azonban még ennél is nagyobb: 13 százalékponttal csökkent azok aránya, akik szerint a gyerekeknek jobb, ha az anyjával marad.

Az a vélekedés, hogy egy gyermeknek mindkét szülőjére szüksége van ahhoz, hogy boldogan nőjön fel, szintén minden korosztályban csökkent, leglátványosabban a 60 év alattiak körében (mintegy 5 százalékponttal). A 40 év alattiak immár 15%-a nem feltétlenül ért egyet az állítással, ami nemcsak a válás miatt érdekes eredmény, hanem azt is előre vetíti, hogy ezekben a generációkban az egyedüli gyermekvállalás valószínűleg elfogadottabb, és ez a tendencia könnyen folytatódhat a további években.

Hivatalos családi állapot szerint is megnéztük az eredményeket (külön nem mutatjuk be). Ha az elváltak véleményét összevetjük a házasokéval, egyértelműen látszik, hogy az előbbieket jobban elfogadják a válást (az elváltak 84%-a, míg a házasok 70%-a gondolja úgy, hogy a rossz házasságnál jobb a válás). Ugyanakkor az elváltak körében is tetten érhető a vélemények hagyományosabbá válása. Például azzal a megállapítással, hogy a házasság élethosszig tartó kapcsolat, és nem érhet véget, 2016-ban az elváltak is (és az egyéb családi állapotúak

is) nagyobb arányban értettek egyet, mint 2005-ben.

Az utolsó részben azt vizsgáljuk meg, hogy Magyarországhoz képest más európai országokban mennyire elfogadott a válás. A nemzetközi Generations and Gender Survey adatfelvétel eredményeinek felhasználásával a korábbiakból három állítást tudunk összehasonlítani három kelet- és három nyugat-európai ország esetében. Vajon a földrajzi elhelyezkedés meghatározza-e a válásról való társadalmi vélekedést?

Az adatok azt mutatják, hogy vannak különbségek Nyugat és Kelet között, ám a földrajzi elhelyezkedés nem határozza meg egyértelműen a véleményeket. A hat ország közül Franciaországban értenek egyet a legtöbben azzal, hogy a házasság élethosszig tartó kapcsolat, és nem érhet véget (48%). A másik két nyugati országban ez az arány 36%, mely a magyar adathoz (33%) áll a legközelebb. Csehországban és Bulgáriában a lakosság negyede gondolja így (7. táblázat).

Mindhárom nyugati országban a lakosság mintegy 85%-a úgy vélekedik, hogy

a válás megoldja a boldogtalan házasság problémáját, míg a három keleti országban kevesebben értenek ezzel egyet. Itt nagyobbak az országok közötti különbségek is: Csehországban 61%, Magyarországon 72%, Bulgáriában pedig 81% ért egyet.

Meglepő, hogy Franciaországban értenek egyet a legtöbben azzal, hogy a házasság élethosszig tartó kapcsolat, és nem érhet véget, mégis – hasonlóan az osztrákokhoz és a németekhez – körükben annak gyakorlati elfogadása is magas, hogy a boldogtalan házasságot nem kell fenntartani. Ahogy láttuk, e három országban a válási arányszámok 2010-ben valamivel az európai átlag felett voltak, de nem voltak kiugróan magasak.

A nyugati és a keleti országok közötti legnagyobb különbség a gyermekek anyjánál történő elhelyezése kérdésében érhető tetten: míg a három nyugati országban a lakosság mintegy negyede gondolja úgy, hogy a gyermeknek jobb, ha válás után az anyjával marad, keleten ez az arány inkább az 50%-hoz közelít, Bulgáriában pedig 62%.

7. táblázat: Házassággal és válással kapcsolatos véleménykérdések: az állításokkal egyetértők aránya néhány országban a 2000-es években (%)

	Bulgária ^a	Magyarország ^b	Csehország ^b	Ausztria ^c	Franciaország ^b	Németország ^b
A házasság élethosszig tartó kapcsolat és nem érhet véget.	27,0	32,7	25,5	35,8	48,1	35,6
Ha egy házasság boldogtalaná válik, jobb ha elválnak, még ha gyermekük van is.	80,5	71,7	60,9	86,7	84,7	86,4
Ha a szülők elválnak, a gyerekeknek jobb, ha az anyjával marad.	62,1	45,3 ^d	47,8	19,6	26,5	28,1

Forrás: Generations and Gender Survey; saját számítás.

^a 2007-es adat.

^b 2008-as adat.

^c 2012-es adat.

^d 2016-os adat.

FOGALMAK

Családi állás: A családi állás az azonos háztartásban élő személyek egymáshoz fűződő rokonsági vagy egyéb (gazdasági) kapcsolatát fejezi ki.

Elvált: Az a személy, akinek házasságát jogerőre emelkedett bírói ítélet bontotta fel, újabb házasságot nem kötött, és nem létesített bejegyzett élettársi kapcsolatot.

Élettársi kapcsolatban élők: Élettársi kapcsolatban élők a törvényes házasságkötés nélkül, tartósan, élettársi közösségben élő személyek, függetlenül családi állapotuktól. A népességről készült adatfeldolgozásokban nem feltétel, hogy a magukat élettársi kapcsolatban élőknek vallók élettársukkal közös lakásban, azon belül azonos háztartásban éljenek. A családi állás szerinti, valamint a háztartásban, illetve a családban élők vizsgálatakor viszont csak azok tekinthetők élettársi kapcsolatban együtt élőknek, akik élettársukkal azonos háztartásban élnek. (KSH)

Házas, házastársától külön él: A házastársak különélők, ha nem tartanak fent életközösséget (függetlenül attól, hogy egy lakásban élnek-e vagy sem).

Nyers válási arányszám: Az adott évben jogerőre emelkedett válások ezer lakosra jutó száma egy adott populációban, az évközépi népességre számítva.

Teljes válási arányszám: A teljes válási arányszám azt mutatja meg, hogy a megfigyelt időszakban (általában egy év alatt) kötött házasságokra átlagosan hány válás jutna, amennyiben az adott naptári évben a házasságkötés óta eltelt idő szerint számított (más szóval házasságtartam-specifikus) válási arányszámok változatlanul fennmaradnának. Az eljárás arra a feltételezésre épül, hogy az adott évben házasságra lépők házasságuk minden egyes évében ugyanakkora válási kockázattal szembesülnek, mint az adott évben – különböző házasságtartam után – elvált házaspárok.

HIVATKOZOTT IRODALOM

Murinkó L. – Spéder Zs. (2015): Párkapcsolatok. In Monostori J. – Óri P. – Spéder Zs. (szerk.): *Demográfiai portré 2015. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH Népességtudományi Kutatóintézet, Budapest: 9–26.